

ρύθμιση του Ηνωμένου Βασιλείου. Περαιτέρω, σχετικά και με τον οίνο και με το ζύθο, δεν υπάρχει πάντα σταθερή σχέση μεταξύ της περιεκτικότητας σε οινόπνευμα των ποτών αυτών και της τιμής τους.

Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει κατά τη γνώμη μου ότι η σχετικώς υψηλότερη φορολογία του οίνου σε σύγκριση με τη φορολογία του ζύθου, η οποία ανεφέρθη, δεν δικαιολογεί καθ'εαυτή με επαρκή δεβαιότητα την άποψη ότι η φορολογική αυτή πρακτική είναι τέτοιας φύσεως ώστε να οδηγήσει σε έμμεση προστασία της εγχώριας παραγωγής ζύθου. Σχετικώς δεν πρέπει να λησμονείται ότι μέχρις ότου εναρμονιστεί η φορολογία του ζύθου και του οίνου εντός της κοινής αγοράς, η απαίτηση «κατάλληλης αναλογίας φορολόγησας», παρέχει στα κράτη μέλη, στο πλαίσιο της φορολογικής τους αυτονομίας, *διακριτική ευχέρεια*, που περιορίζεται μόνο από το ότι η συγκεκριμένη ρύθμιση δεν δύναται να είναι *δημιουργική διακρίσεων ή προστατευτική* σε σχέση με εισαγόμενα υποκατάστατα προϊόντα. Τα όρια της διακριτικής

αυτής ευχερείας είναι φυσικά τόσο ευρύτερα, όσο μικρότερος ή μερικώτερος είναι ο βαθμός της δυνατότητας αμοιβαίας υποκατάστασης των δύο προϊόντων.

Ενόψει του γεγονότος ότι ο ζύθος και ο οίνος είναι μόνο εν μέρει υποκατάστατα και των αναφερθεισών σημαντικών διαφορών μεταξύ των δύο αυτών ποτών νομίζω ότι εν προκειμένω δεν απεδείχθη ακόμα ότι υπήρξε υπέρβαση των ορίων αυτών. Κατά τη γνώμη μου, κατ' αυτού συνηγορεί κυρίως, το γεγονός ότι σύμφωνα με το κριτήριο της συγκρίσεως που χρησιμοποιεί η Επιτροπή και βάσει των άλλων μεθόδων συγκρίσεως υπάρχουν σοβαροί λόγοι, που είναι *παρ' όλα αυτά* ικανοί να δικαιολογήσουν φορολογικές ρυθμίσεις του είδους αυτού και ότι η Επιτροπή δεν κατόρθωσε να αποδείξει ότι η επίδικη φορολογική ρύθμιση οδηγεί, με κάποιο *βαθμό πιθανότητας* σε έμμεση προστασία της βρετανικής παραγωγής ζύθου εις βάρος του εισαγομένου από άλλα κράτη μέλη οίνου.

7. Καταλήγω, λοιπόν, και πάλι στο συμπέρασμα ότι η προσφυγή πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη και ότι η Επιτροπή πρέπει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PIETER VERLOREN VAN THEMAAT
ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΑΝ ΣΤΙΣ 10 ΜΑΪΟΥ 1983 ¹

*Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,*

1. Κατάσταση της διαδικασίας

1.1. Σήμερα το Δικαστήριο ασχολείται και πάλι με το ζήτημα, αν ευσταθούν όσα υποστηρίζει η Επιτροπή στην προσφυγή

της, της 7ης Μαΐου 1978, ότι δηλαδή ο φόρος καταναλώσεως ελαφρού μη αφρώδους οίνου που επιβαλλόταν τότε στο Ηνωμένο Βασίλειο αντέβαινε προς τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 95 της συνθήκης ΕΟΚ. Ο εν λόγω φόρος καταναλώσεως ήταν τότε 3,250 λίρες ανά γαλόνι, ενώ για το ζύθο συνήθους ποιότητας ήταν 0,6084 λίρες ανά γαλόνι.

1 — Μετάφραση από τα ολλανδικά.

1.2. Ο κρίσιμος για την έκδοση αποφάσεως χρόνος

Σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου, *μεταξύ άλλων*, στην υπόθεση 7/61 (Επιτροπή κατά Ιταλίας, Jurispr. 1961, σ. 692, σκέψεις 1 ως 7), καθώς και τα σχόλια επί της αποφάσεως αυτής, αποφασιστική είναι η κατάσταση κατά το χρόνο της ασκήσεως της προσφυγής (βλ. H. G. Schermers, *Judicial Protection in the European Communities*, Second Edition, σ. 227, και H. A. H. Audretsch, *Supervision in European Community Law*, σσ. 29, 36, 38 και 40 ως 46). Από την απόφαση αυτή προκύπτει ότι, ακόμα και αν το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος εξεπλήρωσε τις υποχρεώσεις του κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, η Επιτροπή ενδέχεται να έχει συμφέρον «στην έκδοση αποφάσεως ως προς το αν υπήρξε παράβαση». Στις προτάσεις του στην ανωτέρω υπόθεση 7/61 (Jurispr. 1961, σ. 708), ο γενικός εισαγγελέας Lagrange κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα όπως και η Επιτροπή, μεταξύ άλλων, βάσει του άρθρου 171 της συνθήκης, ότι δηλαδή το Δικαστήριο οφείλει να κρίνει «αν υπήρξε παράβαση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συνθήκη, χωρίς να λάβει υπόψη το τι έγινε στη συνέχεια» και ότι η Επιτροπή ενδέχεται να έχει συμφέρον στην έκδοση αποφάσεως ακόμη και μετά την παύση της παραβάσεως, αν όχι για άλλο λόγο, διότι διαφορετικά το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος θα ήταν ελεύθερο «να συνεχίσει τη μη προσήκουσα τακτική του αν δεν υπάρχει απόφαση που να διαπιστώνει ότι παρέβη τις υποχρεώσεις του».

Νομίζω ότι η ανωτέρω παραπομπή στην παλαιότερη νομολογία του Δικαστηρίου έχει εν προκειμένω ιδιαίτερη σημασία για

δύο λόγους. Πρώτον, ορισμένα τμήματα των γραπτών και των προφορικών παρατηρήσεων των διαδίκων μετά την παρεμπίπτουσα απόφαση του Δικαστηρίου, της 27ης Φεβρουαρίου 1980, δίνουν την εντύπωση ότι οι διάδικοι θεωρούν την κατάσταση κατά την περίοδο μεταξύ 1980 και 1983 ως αποφασιστική σχετικά με το αν παραβιάστηκε η συνθήκη. Η άποψη όμως αυτή προσκρούει στην ερμηνεία των άρθρων 169 και 171 της συνθήκης που δίνει η ανωτέρω απόφαση. Οι εξελίξεις στο Ηνωμένο Βασίλειο μετά την άσκηση της προσφυγής ενδιαφέρουν μόνο καθόσον μπορούν να φωτίσουν την κατάσταση που υπήρχε κατά το χρόνο της ασκήσεως της προσφυγής. Δεύτερο, η αναφορά στην παλαιότερη νομολογία του Δικαστηρίου έχει σημασία εν προκειμένω διότι η Επιτροπή υιοθετεί σαφώς την άποψη ότι ακόμη και μετά την άσκηση της προσφυγής η παραβίαση της συνθήκης για την οποία πρόκειται δεν έχει ακόμη παύσει τελείως. Μόνο για το λόγο αυτό η Επιτροπή έχει ιδιαίτερο και προφανές συμφέρον για την έκδοση αποφάσεως του Δικαστηρίου που να προσδιορίζει επαρκώς τα μέτρα τα οποία οφείλει να λάβει το Ηνωμένο Βασίλειο σύμφωνα με το άρθρο 171 της συνθήκης για να θέσει τέρμα στη φερόμενη παραβίαση της συνθήκης.

1.3. Τα πραγματικά περιστατικά σύμφωνα με την προσφυγή

Στην αιτιολογημένη γνώμη της 8ης Νοεμβρίου 1977, η Επιτροπή ανέφερε ότι ο φόρος καταναλώσεως ελαφρού μη αφρώδους οίνου αυξήθηκε από 1ης Ιανουαρίου 1977 από 2,955 λίρες ανά γαλόνι σε 3,250 λίρες ανά γαλόνι, ενώ ο φόρος καταναλώ-

σεως για τον αντίστοιχο ζύθο ήταν 0,6084 λίρες ανά γαλόνι. Ο φόρος καταναλώσεως ανά θαμμό οινοπνεύματος ήταν 0,2955 λίρες και 0,2708 λίρες ανά γαλόνι ελαφρού, μη αφρώδους οίνου 11 θαμών και 12 θαμών αντιστοίχως, ενώ για το ζύθο ήταν 0,2028 ανά γαλόνι. Σε σχέση με την τιμή, ο φόρος καταναλώσεως ζύθου αντιπροσώπευε περίπου το 25 % και ο φόρος καταναλώσεως οίνου τουλάχιστον το 38 % της τιμής διαθέσεως.

Κατά την αιτιολογημένη γνώμη, ο φόρος καταναλώσεως των οίνων για τους οποίους πρόκειται ήταν, σύμφωνα με τα χρησιμοποιούμενα κριτήρια, περίπου κατά 50 % (με βάση το κριτήριο του θαμού οινοπνεύματος ή της τιμής διαθέσεως) ή κατά 400 % και πλέον (με βάση το κριτήριο του όγκου που χρησιμοποιείται στη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου περί φόρων καταναλώσεως) υψηλότερος από το φόρο καταναλώσεως ζύθου.

Μεταξύ ζύθου και οίνου υπάρχει σχέση ανταγωνισμού έτσι ώστε η παραπάνω διαφορετική φορολογία, προσπάτεψε έμμεσα την παραγωγή ζύθου, πράγμα που απαγορεύεται από το άρθρο 95, δεύτερη παράγραφος, της συνθήκης ΕΟΚ.

1.4. Απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 1980

Με την παρεμπόδιουσα απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 1980 (Jurispr. 1980, σ. 417), το Δικαστήριο έκρινε κατά πρώτον ότι το Ηνωμένο Βασίλειο είχε ουσιαστικά δεχτεί (δεν είχε αμφισβητήσει) τα πραγματικά περιστατικά που προέβαλε η Επιτροπή, ιδίως όσον αφορά την εξέλιξη των συντελεστών του φόρου καταναλώσεως. Το Ηνωμένο Βασίλειο αμφισβήτησε ότι υπάρχει σχέση ανταγωνισμού μεταξύ οίνου και ζύθου έτσι ώστε δεν υπάρχει δυνατότητα υποκαταστάσεως, πράγμα που αποτελεί προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 95, δεύτερη παράγραφος. Επιπλέον, σύμ-

φωνα με το Ηνωμένο Βασίλειο, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι υπάρχει η δυνατότητα υποκαταστάσεως, το ισχύον για τον οίνο φορολογικό σύστημα δεν έχει προστατευτικά αποτελέσματα κατά την έννοια αυτής της διατάξεως.

Στη σκέψη 6 το Δικαστήριο δέχτηκε ότι, για να προσδιοριστεί αν υπάρχει σχέση ανταγωνισμού κατά την έννοια της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95, πρέπει να εξετάζεται όχι μόνο η παρούσα κατάσταση της αγοράς αλλά και οι δυνατότητες αναπτύξεως στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων εντός της Κοινότητας, καθώς και η περαιτέρω δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως των προϊόντων που μπορεί να προκύψει από την εντατικοποίηση του εμπορίου, έτσι ώστε να αναπτύσσονται πλήρως τα συμπληρωματικά χαρακτηριστικά των οικονομικών των κρατών μελών σύμφωνα με τους στόχους που θέτει το άρθρο 2 της συνθήκης.

Στη σκέψη 10 της αποφάσεως, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 95 (προκειμένου να προσδιοριστεί αν υπάρχει προστατευτικό αποτέλεσμα) αναφέρεται στη «φύση» του συγκεκριμένου φορολογικού συστήματος, έτσι ώστε είναι αδύνατο να απαιτείται σε κάθε περίπτωση, να αποδεικνύεται στατιστικά το προστατευτικό αποτέλεσμα. Το Δικαστήριο δέχτηκε: «Ενόψει της εφαρμογής της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95, αρκεί να αποδεικνύεται ότι ένας δεδομένος φορολογικός μηχανισμός μπορεί, λόγω των συμφυών χαρακτηριστικών του, να επιφέρει το προστατευτικό αποτέλεσμα, στο οποίο αναφέρεται η Συνθήκη.»

Στη σκέψη 14 της αποφάσεως το Δικαστήριο έκρινε: «Είναι αδύνατο να μην αναγνωριστεί ότι, σε ορισμένο μέτρο, τα δύο εν λόγω ποτά μπορούν να ικανοποιούν παρόμοιες ανάγκες, έτσι ώστε πρέπει να γίνει δεκτό ότι μπορούν να υποκαθίστανται αμοιβαίως σε ορισμένο θαμμό.»

Στις αρχικές του προτάσεις (σ. 442) ο γενικός εισαγγελέας Reischl τόνισε ότι τα εν λόγω προϊόντα μπορούν να υποκαθίστανται αμοιβαίως αναφέροντας ότι από τη σκοπιά των καταναλωτών ο ζύθος και ο οίνος χρησιμοποιούνται κατά τον ίδιο τρόπο και έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Και τα δύο αυτά ποτά παράγονται κατόπιν ζυμώσεως, διαφέρουν δε από τα άλλα αναψυκτικά ποτά που αναφέρονται στο κεφάλαιο 22 του κοινού δασμολογίου κατά το ότι περιέχουν οινόπνευμα. Σύμφωνα με τις παράπανω προτάσεις, η σχετικά χαμηλή περιεκτικότητα σε οινόπνευμα διακρίνει, εξάλλου, τα δύο αυτά ποτά από τα αποστάγματα που υπάγονται στην κλάση 22.09 Γ του κοινού δασμολογίου και παράγονται με απόσταξη. Θεωρώ τη σκέψη 14 της αποφάσεως, όπως αναπτύχθηκε από το γενικό εισαγγελέα Reischl στις αρχικές του προτάσεις στην υπόθεση αυτή, ως σημαντική αφετηρία για τις δικές μου προτάσεις.

Όσον αφορά τη βάση υπολογισμού που πρέπει να χρησιμοποιηθεί, σχετικά με την αποδειχθείσα σχέση ανταγωνισμού, προκειμένου να γίνει η σύγκριση των φορολογικών επιβαρύνσεων που επιβάλλονται στα δύο προϊόντα, το Δικαστήριο δέχτηκε στη σκέψη 18: «Όπως προκύπτει από τις διευκρινίσεις που δόθηκαν, ούτε ο όγκος και μόνο ούτε η σύγκριση μεταξύ των τυπικών μονάδων καταναλώσεως μπορεί να παράσχει κατάλληλη βάση συγκρίσεως. Το ίδιο ισχύει και για τη σύγκριση που γίνεται με βάση την επίπτωση της φορολογικής επιβαρύνσεως επί της τιμής πωλήσεως των δύο ποτών διότι, καίτοι είναι σχετικά εύκολο να προσδιοριστεί η μέση τιμή του ζύθου, είναι δύσκολο να βρεθεί μια μέση τιμή συγκρίσεως στην περίπτωση του οίνου, χαρακτηριστικό του οποίου είναι ευρεία κλίμακα τιμών.»

Στη σκέψη 19 της αποφάσεώς του το Δικαστήριο πρόσθεσε: «Από τα κριτήρια

που προέβαλαν οι διάδικοι, το μόνο στοιχείο το οποίο μπορεί να επιτρέψει μια ικανοποιητική και κάπως αντικειμενική σύγκριση συνίσταται, επομένως, στην εκτίμηση της επιπτώσεως της φορολογικής επιβαρύνσεως σε σχέση με το βαθμό οινόπνευματος των εν λόγω ποτών.» Με βάση το κριτήριο αυτό, το Δικαστήριο δέχτηκε στη συνέχεια, μεταξύ άλλων, ότι η φορολογία επί του οίνου ήταν στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά την υπό κρίση περίοδο κατά 50 % περίπου υψηλότερη της φορολογίας επί του ζύθου για βαθμό οινόπνευματος 11 βαθμών ως 12 βαθμών και 3 βαθμών ως 3,7 βαθμών αντιστοίχως. Όπως προκύπτει από την ίδια σκέψη, η ιταλική κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι στην περίπτωση των συνήθων επιτραπέζιων οίνων με βαθμό οινόπνευματος 9 ως 10, το περιθώριο δυσμενούς διακρίσεως ήταν περίπου 100 % ως 125 %.

Στη σκέψη 20 το Δικαστήριο δέχτηκε τελικά, με την επιφύλαξη των παρατηρήσεων της σκέψεως 16 όσον αφορά την ανάγκη προσδιορισμού της κατάλληλης σχέσεως φορολογίας μεταξύ οίνου και ζύθου ότι σύμφωνα με το μόνο κριτήριο το οποίο επιτρέπει μια αντικειμενική, *καίτοι ατελή*, σύγκριση των συντελεστών φορολογίας οίνου και ζύθου, ο οίνος υπόκειται στο Ηνωμένο Βασίλειο σε φορολογική επιβάρυνση μεγαλύτερη από το ζύθο.

Ως δεύτερη αφετηρία για την ανάλυσή μου θα λάβω τις σκέψεις 18 ως και 20, όσον αφορά τα κριτήρια συγκρίσεως που πρέπει να εφαρμοστούν. Σχετικά, από τις λέξεις που υπογράμμισα συνάγω ότι το Δικαστήριο θεωρεί ότι η περιεκτικότητα σε οινόπνευμα αποτελεί κατάλληλο, καίτοι ατελές, κριτήριο συγκρίσεως. Εξάλλου, συνάγω ότι το Δικαστήριο δεν θέλησε να αποκλείσει και τη συμπληρωματική εφαρμογή του κριτηρίου του όγκου και της τιμής. Τουλάχιστον όσον αφορά τη σημασία του κριτηρίου της τιμής ως συμπλη-

ρωματικού κριτηρίου, αυτό συνάγεται λογικά και από τις ερωτήσεις που τέθηκαν στους διαδίκους με τη διάταξη του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 1982.

Μια τρίτη σημαντική αφετηρία για την ανάλυσή μου συνίσταται, κατά τη γνώμη μου, στην άποψη που διατυπώνεται στη σκέψη 24 «ότι η σύγκριση της εξελίξεως των δύο εν λόγω φορολογικών συστημάτων φανερώνει μια προστατευτική τάση όσον αφορά τις εισαγωγές οίνου στο Ηνωμένο Βασίλειο».

1.5. Η πραιϊτέρω πορεία της διαδικασίας

Για μια σύνοψη των συμπληρωματικών παρατηρήσεων των μερών, βάσει της παρεμπόρουσας απόφασης του Δικαστηρίου, παραπέμπω απλώς στη δεύτερη έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Σχετικά με τις συμπληρωματικές αυτές παρατηρήσεις, με το έγγραφο που καλούσε τους διαδίκους στη νέα διεξαγωγή της προφορικής διαδικασίας, το Δικαστήριο ζήτησε ρητά από την Επιτροπή να διευκρινίσει κατά τη συζήτηση τις απόψεις της όσον αφορά την κατάλληλη σχέση φορολογίας μεταξύ οίνου και ζύθου, καθώς και ως προς την επίπτωση των μεθόδων παρασκευής οίνου και ζύθου επί της διαμορφώσεως των αντίστοιχων τιμών. Κατά τη συνεδρίαση της 19ης Μαΐου 1982, η Επιτροπή επανέλαβε ότι κατά την άποψή της η Κοινότητα πρέπει να θεσπίσει ανώτατο όριο φορολογίας οίνου αλλά ότι δεν πρέπει να καθοριστεί συγκεκριμένη σχέση μεταξύ των συντελεστών φορολογίας οίνου και ζύθου. Η άποψη αυτή, στην οποία θα επανέλθω κατά την πορεία της αναλύσεώς μου, στηρίζεται στη διπλή σκέψη ότι υπάρχουν κράτη

μέλη που παράγουν ζύθο αποκλειστικά ή σχεδόν αποκλειστικά, αλλά ότι στα υπόλοιπα κράτη μέλη παράγεται και ζύθος και οίνος χωρίς να προκύπτει ότι η βαρύτερη φορολογία του ζύθου στις χώρες αυτές επηρεάζει την υγιή ανάπτυξη των ζυθοποιείων. Στις χώρες αυτές δεν γίνονται σχεδόν καθόλου εισαγωγές ζύθου, ενώ στην πρώτη ομάδα χωρών εισάγονται πράγματι σημαντικές ποσότητες οίνου. Η Επιτροπή πρόθεσε ότι, όπως προκύπτει από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου στις υποθέσεις 127/75 (Bobie, Jurispr. 1976, σ. 1079), 148/77 (Hansen, Jurispr. 1978, σ. 1787), 21/79 (Επιτροπή κατά Ιταλίας, Jurispr. 1980, σ. 1) και 46/80 (Vinal, Συλ. 1981, σ. 77) τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να θεσπίζουν διαφοροποιημένα συστήματα φορολογίας, ακόμη και για ταυτόσημα προϊόντα βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, εφόσον τα συστήματα αυτά επιδιώκουν σκοπούς οικονομικής πολιτικής που συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο και δεν είναι δημιουργικά διακρίσεων ή προστατευτικού χαρακτήρα. Ο καθορισμός αμοιβαίας σχέσεως μεταξύ των συντελεστών φορολογίας ζύθου και οίνου, όπως και η εναρμόνιση των φορολογικών συντελεστών αποτελεί ουσιώδη στόχο μόνο στο πλαίσιο της εναρμόνισης των νομοθεσιών και δεν μπορεί να επιτευχθεί μέσω εφαρμογής του άρθρου 95. Για μια σύνοψη των λοιπών παρατηρήσεων που ανέπτυξαν οι διάδικοι κατά τη δεύτερη συζήτηση παραπέμπω στην τρίτη έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

Ως προς το αν υπάρχει δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως προϊόντων, ο γενικός εισαγγελέας Reischl, στις συμπληρωματικές του προτάσεις, της 16ης Ιουνίου 1982, παραπέμπει στις αποφάσεις του Δικαστηρίου 45/75, (Rewe, Jurispr. 1976, σ. 181) και 27/67 (Fink-Frucht, Jurispr. 1968, σ. 315), καθώς και στην παρεμπόρουσα απόφαση του Δικαστηρίου. Όσον αφορά την κατάλληλη σχέση φορολογίας μεταξύ οίνου και ζύθου θεωρεί, βάσει των αποφάσεων του Δικαστηρίου της 27ης Φεβρουα-

ρίου 1980, σχετικά με το φορολογικό σύστημα που εφαρμόζεται στα αποστάγματα, στις υποθέσεις 168/78, 169/78, 171/78, 55/79 και 68/79 (Jurispr. 1980, σσ. 347, 385, 447, 481 και 501, αντιστοίχως) ότι η διαφοροποιημένη φορολογία — την οποία θεωρεί ότι επιτρέπεται καταρχήν βάσει της αποφάσεως του Δικαστηρίου που μνημονεύει η Επιτροπή — δεν πρέπει να εισάγει διακρίσεις ή να παρέχει προστασία σε βάρος των εισαγόμενων προϊόντων.

Στη λεπτομερή του ανάλυση του φόρου καταναλώσεως οίνου σε σχέση με τα διάφορα κριτήρια συγκρίσεως διερωτάται, μεταξύ άλλων, «αν και κατά πόσο η περιεκτικότητα σε οινόπνευμα έχει αποφασιστική επίπτωση στη συμπεριφορά του καταναλωτή ενόψει των άλλων σημαντικών διαφορών μεταξύ οίνου και ζύθου και μήπως η συμπεριφορά αυτή επηρεάζεται εν τέλει μόνο από την τιμή πωλήσεως των εν λόγω ποτών». Τελικά, συμπεραίνει «ότι η σχετικώς υψηλότερη φορολογία του οίνου σε σχέση με τη φορολογία του ζύθου ... δεν δικαιολογεί αυτή καθαυτή με επαρκή δεβαιότητα την υπόθεση ότι η φορολογική αυτή ρύθμιση είναι τέτοιας φύσεως ώστε να οδηγήσει σε έμμεση προστασία της εγχώριας παραγωγής ζύθου». Με βάση τα στοιχεία που υπήρχαν τότε πιθανώς θα κατέληγα και εγώ στο ίδιο συμπέρασμα. Στη δική μου ανάλυση θα στρέψω λοιπόν την προσοχή μου στα νέα στοιχεία που προέκυψαν έκτοτε μετά τις ερωτήσεις που έθεσε το Δικαστήριο με τη διάταξη του της 15ης Ιουλίου 1982. Όπως γνωρίζει το Δικαστήριο, οι ερωτήσεις αυτές αναφέρονται κυρίως στις τιμές διαθέσεως και στο ποσοστό επί των τιμών αυτών που αντιπροσωπεύει ο φόρος στα διάφορα κράτη μέλη μετά το 1977, καθώς και στην τάση που υπάρχει όσον αφορά την κατάλυση οίνου και ζύθου στα διάφορα κράτη μέλη από το 1972.

2. Συμπληρωματικές παρατηρήσεις

2.1. *Περίληψη των σημείων αφετηρίας για τη δική μου ανάλυση*

Περνώ τώρα στη δική μου ανάλυση των προβλημάτων που ανέκυψαν στο πλαίσιο της υποθέσεως αυτής. Προς το σκοπό αυτό επέλεξα ως σημείο αφετηρίας για τη διάτυπωση των απόψεών μου τα εξής σημεία, στα οποία αναφέρεται ήδη και η παρεμπύπτουσα απόφαση του Δικαστηρίου:

- α) Η δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως οίνου και ζύθου·
- β) Τα σχόλια επί των διαφόρων κριτηρίων συγκρίσεως, υπό το φως πάντως της αποφάσεως του Δικαστηρίου, της 15ης Ιουλίου 1982, καθώς και των σχετικών απαντήσεων των διαδικών στην απόφαση αυτή·
- γ) Η προστατευτική τάση που διαπιστώνεται στη σκέψη 24.

2.2. *Η δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως οίνου και ζύθου*

Όσον αφορά τη δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως οίνου και ζύθου, δεν έχω προς το παρόν τίποτα να προσθέσω στις παρατηρήσεις που περιέχονται στην απόφαση του Δικαστηρίου και στις δύο προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Reischl. Αν γίνει δεκτό ότι υπάρχει ανταγωνιστική σχέση, αναγνωρίζεται συγχρόνως ότι έχει εφαρμογή η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 95. Στις τελικές μου παρατηρήσεις, πάντως, θα επανέλθω σε ορισμένα χαρακτηριστικά της σχέσεως ανταγωνισμού μεταξύ οίνου και ζύθου.

2.3. *Τα κριτήρια συγκρίσεως για τον προσδιορισμό της φορολογικής επιβαρύνσεως*

Στις σκέψεις 19 και 20 της παρεμπύπτουσας αποφάσεώς του το Δικαστήριο δέχτηκε ότι

με βάση το κριτήριο του βαθμού οινοπνεύματος, που το Δικαστήριο θεώρησε ως το πλέον αντικειμενικό, καίτοι ανεπαρκές κριτήριο, οι οίνοι που θεωρήθηκαν κατάλληλοι για σύγκριση υπόκεινταν σε φορολογία κατά 50 % περίπου υψηλότερη από τον αντίστοιχο ζύθο. Παρακάτω θα επανέλθω στο ζήτημα της κατάλληλης σχέσεως φορολογίας, που έμεινε ανοικτό. Κατά την Επιτροπή και την ιταλική κυβέρνηση (που λαμβάνουν υπόψη μικρότερο βαθμό οινοπνεύματος), το φορολογικό πλεονέκτημα βάσει του κριτηρίου αυτού είναι σημαντικά μεγαλύτερο. Ακριβώς επειδή το ίδιο το Δικαστήριο θεώρησε το κριτήριο του βαθμού οινοπνεύματος ως ανεπαρκές νομίζω ότι πρέπει να γίνουν μερικές παρατηρήσεις, όσον αφορά τα άλλα κριτήρια που χρησιμοποιεί η Επιτροπή.

Πρώτον, όπως η ιταλική κυβέρνηση ορθά τόνισε στις διάφορες παρατηρήσεις της, η χρήση του κριτηρίου του όγκου είναι λογική, εφόσον το φορολογικό σύστημα του Ηνωμένου Βασιλείου λαμβάνει και αυτό ως βάση το κριτήριο του όγκου. Επιπλέον, ο γενικός εισαγγελέας Reischl ορθά παρατήρησε στις πρώτες προτάσεις του ότι η δυνατότητα αμοιβαίας υποκαταστάσεως μεταξύ οίνου και ζύθου προκύπτει ιδίως από το γεγονός ότι και τα δύο είναι αναψυκτικά ποτά χαμηλής περιεκτικότητας σε οινόπνευμα και, όπως είναι γνωστό, ο όγκος ενός ποτού αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα για την κατάσβεση της δίψας. Η ιταλική κυβέρνηση δέχεται ότι ενδείκνυται εν προκειμένω η εφαρμογή διορθωτικού συντελεστή 1,5, ότι δηλαδή ένα λίτρο οίνου πρέπει να συγκρίνεται με 1,5 λίτρα ζύθου. Ορθώς επισημαίνει στις παρατηρήσεις της επί των απαντήσεων της Επιτροπής και του Ηνωμένου Βασιλείου ότι τα στοιχεία που παρασχέθηκαν, όσον αφορά την

κατανάλωση οίνου και ζύθου στις σημαντικότερες χώρες, όπου καταναλώνονται τα εν λόγω ποτά δικαιολογεί ακόμη και τον κατά τι μικρότερο διορθωτικό συντελεστή 1,35. Βάσει αυτού του κριτηρίου, η φορολογία επί του οίνου είναι υπερτριπλάσια της φορολογίας ζύθου. Το περιθώριο δυσμενούς διακρίσεως ανέρχεται επομένως σε 200 % τουλάχιστο.

Όσον αφορά το κριτήριο της συγκρίσεως των τιμών, συμφωνά με το Ηνωμένο Βασίλειο και το γενικό εισαγγελέα Reischl, ότι δηλαδή είναι καταρχήν κατάλληλο. Καταρχάς, συμφωνά με το Ηνωμένο Βασίλειο ότι η άποψη της Επιτροπής Neumark, την οποία αναφέρει στη σελίδα 3 των παρατηρήσεών της, της 1ης Δεκεμβρίου 1981, είναι πράγματι ακόμη έγκυρη, παρά το ότι, δηλαδή, όπως παράτηρησε η Επιτροπή κάπως υποτιμητικά, έχουν ήδη παρέλθει 20 έτη από τη δημοσίευση της σχετικής εκθέσεως. Δεύτερον, σχετικά με τις συμπληρωματικές προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Reischl, έχω τη γνώμη ότι οι διαφορές στο κόστος παραγωγής, στο βαθμό οινοπνεύματος και άλλες διαφορές ως προς το κόστος και την ποιότητα σε συνδυασμό με τις προτιμήσεις των καταναλωτών εκφράζονται τελικά στην τιμή των διαφόρων προϊόντων. Δεν είναι τυχαίο το ότι οι όροι «ανταγωνιστικός μηχανισμός» και «μηχανισμός τιμών» θεωρούνται συχνά ως συνώνυμοι. Η ανταγωνιστική σχέση μεταξύ οίνου και ζύθου εκφράζεται πράγματι στην αντίστοιχη σχέση τιμών. Αν το Ηνωμένο Βασίλειο είχε επιβάλει στο ζύθο και στον οίνο φορολογία υπολογιζόμενη βάσει του ίδιου ποσοστού των αντίστοιχων τιμών διαθέσεως χωρίς φόρους, δεν θα μπορούσε, κατά τη γνώμη μου, να γίνει λόγος για παράβαση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95.

Οι δυσκολίες της εφαρμογής εν προκειμένω του κριτηρίου της τιμής προκύπτουν πάντως από το γεγονός ότι το Ηνωμένο Βασίλειο, με το φορολογικό του σύστημα εφαρμόζει μάλλον το κριτήριο του όγκου, ως βάση της φορολογίας οίνου και ζύθου, και όχι το κριτήριο της τιμής. Η σύγκριση των τιμών δυσχεραίνεται περαιτέρω από τις πολύ διαφορετικές δομές των αγορών οίνου και ζύθου και από τις πολύ διαφορετικές τιμές που εφαρμόζονται στα διάφορα είδη οίνων λόγω, μεταξύ άλλων, ποιοτικών διαφορών.

Η δυσκολία λόγω της δομής των αγορών μπορεί να ξεπεραστεί με σύγκριση των τιμών που εφαρμόζονται στο πλαίσιο μιας αγοράς, όπου πωλούνται και τα δύο προϊόντα, δηλαδή σε υπεραγορές και άλλα καταστήματα λιανικής πώλησης όπου πωλείται στον καταναλωτή και ζύθος και οίνος. Με την απάντησή της στη διάταξη του Δικαστηρίου, της 15ης Ιουλίου 1982, η Επιτροπή, ορθά κατά τη γνώμη μου, έλαβε αυτή τη βάση για τη σύγκριση των τιμών, στην οποία προβαίνει.

Η δυσκολία λόγω του ευρέος φάσματος των τιμών οίνου μπορεί να ξεπεραστεί κατά τη γνώμη μου είτε με τη σύγκριση της φορολογίας επί των φθηνότερων επιτραπέζιων οίνων με τη φορολογία επί του ζύθου (όπως πρότεινε η ιταλική κυβέρνηση στις παρατηρήσεις της επί των στοιχείων που παρέσχε η Επιτροπή) ή με τον υπολογισμό της μεγαλύτερης τιμής των φθηνότερων επιτραπέζιων οίνων που αντιπροσωπεύουν στο σύνολό τους ένα μάλλον σημαντικό τμήμα της αγοράς (όπως συγκεκριμένα προτείνει η Επιτροπή). Η αντιστοιχία τιμή των επιτραπέζιων οίνων, ανάλογα με το ποια από τις δύο λύσεις επιλέγεται τελικά,

ανέρχεται σε 2 ή 3 λίρες ανά λίτρο¹. Έτσι, το περιθώριο δυσμενούς διακρίσεως σε βάρος του οίνου ανέρχεται σε ποσοστό 30 και 120 % της τιμής χωρίς φόρους (\pm 70 ως 300 % του φόρου καταναλώσεως ζύθου).

Η ιταλική κυβέρνηση ισχυρίζεται υπέρ της συγκρίσεως, την οποία εννοεί μεταξύ της φορολογικής επιβαρύνσεως επί του ζύθου και της φορολογικής επιβαρύνσεως επί του φθηνότερου επιτραπέζιου οίνου, ότι το άρθρο 95 απαγορεύει προστατευτικές φορολογικές διακρίσεις σε βάρος οποιουδήποτε εισαγόμενου προϊόντος. Πιστεύω, πάντως ότι, όπως και στο δίκαιο των καρτέλ, προκειμένου να προσδιοριστεί αν υπάρχουν ομαλές σχέσεις ανταγωνισμού μπορούν να μη ληφθούν υπόψη ορισμένα προϊόντα που αντιπροσωπεύουν αμελητέο τμήμα της αγοράς και ότι, επομένως, ο υπολογισμός από την Επιτροπή της ανώτατης τιμής του φθηνού επιτραπέζιου οίνου αποτελεί ασφαλέστερη βάση για τη σύγκριση των τιμών. Σύμφωνα με τις διευκρινίσεις που παρέσχε το Ηνωμένο Βασίλειο κατά την πλέον πρόσφατη συζήτηση, οι σχετικά φθηνοί επιτραπέζιοι ιταλικοί οίνοι αντιπροσωπεύουν το 20 % της βρετανικής αγοράς, που αποτελεί ασφαλώς αρκετά σημαντικό τμήμα της αγοράς ώστε να χρησιμοποιήσει για τη σύγκριση της φορολογίας. Σχετικώς υπενθυμίζω ότι στην ανακοίνωση της Επιτροπής, σχετικά με τις συμφωνίες μικρής σημασίας στον τομέα

1 — Δεν πρέπει δεδαιώς να λησμονείται ότι εν προκειμένω ο υπολογισμός του περιθωρίου δυσμενούς διακρίσεως αναφέρεται στο 1982. Η σχέση φορολογίας μεταξύ οίνου και ζύθου ήταν τότε σημαντικά λιγότερο δυσμενής για τον οίνο παρά κατά τον κρίσιμο χρόνο έκδοσης απόφασης χρόνο, δηλαδή κατά το χρόνο άσκησης της προσφυγής. Βάσει του κριτηρίου της τιμής ο φορολογικός μηχανισμός που εφαρμόζόταν στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τον κρίσιμο χρόνο είχε, λόγω των χαρακτηριστικών που αναφέρθηκαν, προστατευτικό χαρακτήρα έναντι της παραγωγής ζύθου, όπως γίνεται δεκτό στη σκέψη 10 της παρεμπιπτούσας απόφασης του Δικαστηρίου, όσον αφορά όλους τους οίνους, των οποίων η τιμή διαθέσεως (χωρίς φόρους) ήταν λιγότερο από πενταπλάσια της τιμής διαθέσεως (χωρίς φόρους) του ζύθου. Το περιθώριο δυσμενούς διακρίσεως ποσούσε λοιπόν, βάσει της δυσμενέστερης σχέσεως φορολογίας, να υπερβεί κατά πολύ το υψηλότερο σημείο προστασίας για το 1982 που υπολογίστηκε σε ποσοστό 120 % της τιμής χωρίς φόρους.

της πολιτικής περί καρτέλ (PB C 313, 1977, σ. 3), οι περιορισμοί του ανταγωνισμού, όσον αφορά τα τιμήματα που αντιπροσωπεύουν μόνο το 5% της αγοράς θεωρούνται σημαντικοί από πλευράς διατηρήσεως ομαλών συνθηκών ανταγωνισμού. Εξάλλου, συμφωνώ και πάλι με την ιταλική κυβέρνηση ότι ενόψει της μέσης τιμής εισαγωγής του οίνου που εισάγεται στο Ηνωμένο Βασίλειο, την οποία μνημονεύει το ίδιο το Ηνωμένο Βασίλειο στο παράρτημα E της απαντήσεώς του της 30ής Σεπτεμβρίου 1982, οι δύο τύποι γερμανικού οίνου, τους οποίους λαμβάνει ως βάση το Ηνωμένο Βασίλειο για τη σύγκριση των τιμών δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αντιπροσωπευτικοί. Αυτό ισχύει δεσφαιώς και για τις αλυσίδες υπεραγορών που εισάγουν οι ίδιες τον οίνο που χρειάζονται.

Τα στοιχεία που παρέχει η ιταλική κυβέρνηση είναι επίσης σημαντικά, διότι δείχνουν ότι οι ιταλικοί οίνοι που ενδείκνυνται περισσότερο να ληφθούν υπόψη, ενόψει της εκτιμήσεως σημαντικών περιορισμών του ανταγωνισμού, έχουν βαθμό οινοπνεύματος μόνο 9 ως 10. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία που παρέχει η Επιτροπή στις σελίδες 16 και 17 της εκθέσεώς της, της 1ης Δεκεμβρίου 1981, το περιθώριο δυσμενούς διακρίσεως σε βάρος των σχετικώς καταλληλότερων οίνων κατά τον κρίσιμο χρόνο, προκειμένου να διακριθώθει αν υπήρξε παράβαση της συνθήκης, ανέρχεται σε 90% τουλάχιστον γι' αυτούς τους οίνους με εφαρμογή του κριτηρίου του βαθμού οινοπνεύματος. Επιπλέον, υπάρχει σαφής σχέση μεταξύ των κριτηρίων συγκρίσεως του βαθμού οινοπνεύματος και της τιμής, καθόσον, δυνάμει του εν προκειμένω σχετικού κανονισμού, δηλαδή του κανονισμού 816/70 του Συμβουλίου (PB L 114, 1970) που αντικαταστάθηκε μόλις το 1979 με τον κανονισμό του Συμβουλίου 337/79 (EE ειδ. έκδ. 03/024, σ. 112), η τιμή προσανατολισμού καθορίζεται ανά βαθμό οινοπνεύματος ανά εκατόλιτρο. Στους επιτραπέζιους οίνους χαμηλού βαθμού οινοπνεύματος εφαρμόζονται αναλόγως χαμηλότερες τιμές προσανατολισμού από τους επι-

τραπέζιους οίνους με υψηλότερο βαθμό οινοπνεύματος.

Κατά την πλέον πρόσφατη συνεδρίαση του Δικαστηρίου στην προκειμένη υπόθεση, το Ηνωμένο Βασίλειο προέβαλε έναν άλλο νομικό ισχυρισμό, στον οποίο δεν μπορώ να μην απαντήσω. Από το άρθρο 97 της συνθήκης ΕΟΚ συνήγαγε ότι τα κράτη μέλη μπορούν να θεσπίζουν μέσους συντελεστές φορολογίας οίνου και ότι, ενόψει της εφαρμογής του άρθρου 95 η φορολογική επιβάρυνση επί της μέσης τιμής οίνου πρέπει να συγκρίνεται με τη φορολογική επιβάρυνση επί της μέσης τιμής ζύθου. Το επιχείρημα αυτό δεν ευσταθεί, δεδομένου ότι το άρθρο 97 αποτελεί σαφώς εξαιρετική διάταξη η οποία, όπως όλες οι ειδικές διατάξεις, πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά. Το άρθρο 97 αναφέρεται αποκλειστικά στους φόρους κύκλου εργασιών που υπολογίζονται κατά το σωρευτικό και επαναληπτικό φορολογικό σύστημα. Η διάκριση, ιδίως υπέρ των ολοκληρωμένων εθνικών επιχειρήσεων που προέκυψε από το άρθρο 97 μαζί με τις ευκαιρίες νοθεύσεως του εμπορίου που δημιούργησε η εν λόγω διάταξη και τις άλλες στρεβλώσεις του ανταγωνισμού που πήγαζαν από το παλιό σύστημα του φόρου κύκλου εργασιών αποτέλεσε έναν από τους κύριους λόγους της αντικαταστάσεως του φόρου κύκλου εργασιών που υπολογίζεται κατά το σωρευτικό επαναληπτικό φορολογικό σύστημα με το φόρο προστιθέμενης αξίας. Ως ειδική διάταξη, το άρθρο 97 δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να επεκταθεί ώστε να καλύψει το φόρο καταναλώσεως. Πράγματι, το άρθρο αυτό υπογραμμίζει το γεγονός ότι το άρθρο 95 πρέπει καταρχήν να λαμβάνεται υπό την έννοια ότι η φορολογία που βαρύνει συγκεκριμένα εισαγόμενα προϊόντα (εν προκειμένω δηλαδή τους φθηνούς επιτραπέζιους οίνους) πρέπει να συγκρίνεται με τη φορολογία που βαρύνει ομοειδή εθνικά προϊόντα (κατ' εφαρμογή της πρώτης παραγράφου του άρθρου 95) ή ανταγωνιστικά υποκατάστατα προϊόντα (κατ' εφαρμογή της δεύτερης παραγράφου

του άρθρου 95). Έτσι, το επιχείρημα αυτό στην πραγματικότητα *αντικρούει* την άποψη του Ηνωμένου Βασιλείου και στηρίζει την άποψη της ιταλικής κυβέρνησης ως κριτήριο συγκρίσεως πρέπει να ληφθούν οι φθηνότεροι τύποι οίνου, καιτοι εγώ προσωπικώς δεν επιθυμώ να φθάσω μέχρις αυτού του σημείου για τους λόγους γενικής περί ανταγωνισμού πολιτικής που ανέφερα.

2.4. Συμπεράσματα από την εφαρμογή των διαφόρων κριτηρίων συγκρίσεως

Από την ανάλυση των εγγράφων που προσκομίστηκαν μετά την απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 1982, προκύπτει σαφώς ότι η φορολογία επί των οίνων που ενδιαφέρουν περισσότερο από πλευράς ανταγωνισμού ήταν, κατά τον κρίσιμο χρόνο για τη διαπίστωση ενδεχόμενης παραβιάσεως της συνθήκης, τουλάχιστο κατά 70 ως 100 % υψηλότερη της φορολογίας επί του ζύθου βάσει *όλων* των κριτηρίων που μπορεί να θεωρηθεί ότι ευσταθούν. Όπως ο γενικός εισαγγελέας Reischl (που δεν διέθετε επαρκή στοιχεία επί του σημείου αυτού όταν ανέπτυξε τις συμπληρωματικές του προτάσεις), νομίζω και εγώ ότι το κριτήριο της επιπτώσεως του φόρου επί των τιμών είναι το καταλληλότερο από πλευράς ανταγωνισμού. Παραλλήλως, όμως, παρατήρησα ότι κατά την κοινή οργάνωση αγοράς οίνου υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ των τιμών του οίνου και του βαθμού οινοπνεύματος, πράγμα που επιβεβαιώνει ότι το κριτήριο του βαθμού οινοπνεύματος, που προτίμησε το Δικαστήριο με την παρεμπίπτουσα απόφασή του, είναι επίσης κατάλληλο. Με την επιφύλαξη των όσων θα αναφέρω παρακάτω επί του θέματος της κατάλληλης σχέσεως φορολογίας, νομίζω ότι η διαφορετική φορολογική επιβάρυνση κατά 70 ως 100 % αποτελεί αυτή καθαυτή σαφή ένδειξη του ότι ο φόρος καταναλώσεως οίνου στο Ηνωμένο Βασίλειο προστατεύει έμμεσα την εγχώρα

παραγωγή ζύθου, δεδομένου ότι, όπως προκύπτει από τα στοιχεία που προσκομίστηκαν, μπορεί να αυξήσει την τιμή λιανικής πωλήσεως χωρίς φόρους μέχρι 160 %.

2.5. Το ζήτημα της κατάλληλης σχέσεως φορολογίας

Συμφωνώ με την Επιτροπή ότι η κατάλληλη σχέση μεταξύ της φορολογίας οίνου και ζύθου μπορεί να καθορισθεί μόνο μέσω εναρμονίσεως των νομοθεσιών περί φόρου καταναλώσεως δυνάμει των άρθρων 99 και 100 της συνθήκης. Έτσι θα καταστεί δυνατό, αν η οδηγία εναρμονίσεως βασιστεί και στο άρθρο 43 της συνθήκης, να ληφθούν υπόψη εκτιμήσεις που ανάγονται στην κοινή γεωργική πολιτική. Επειδή ο ίδιος ο όρος «έμμεση προστασία» στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 95 είναι ασαφής δεν μπορεί να τεθεί σαφές όριο βάσει της διατάξεως αυτής της συνθήκης. Πάντως, στην περίπτωση φορολογικής επιβάρυνσεως απόλυτα υψηλής, όπως η εν προκειμένω, διαφορά στην επιβάρυνση αυτή τουλάχιστο κατά 70 ως 100 % σε σύγκριση με το υποκατάστατο προϊόν, δηλαδή το ζύθο, καταλήγει αναγκαστικά σε πολύ σημαντικό περιορισμό του ανταγωνισμού σε βάρος του οίνου, βάσει της στοιχειώδους πείρας όσον αφορά το μηχανισμό του ανταγωνισμού. Ακόμη και αν η διαφορά ως προς τη φορολογική επιβάρυνση είναι 50 %, όπως δέχτηκε το Δικαστήριο με την παρεμπίπτουσα απόφασή του, νομίζω ότι το ίδιο ισχύει στην περίπτωση που, όπως εν προκειμένω, προκύπτει από άλλα στοιχεία ότι η διαφορά είναι ακόμη μεγαλύτερη. Έτσι, κατά τη γνώμη μου, ο σημαντικός περιορισμός του ανταγωνισμού σε βάρος του οίνου σημαίνει ipso facto ότι προστατεύεται έμμεσα το ανταγωνιστικό προϊόν, δηλαδή ο ζύθος, κατά την έννοια της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95.

Κατά τη γνώμη μου, το Δικαστήριο πρέπει να λάβει υπόψη το ότι η απόφασή του στην υπόθεση αυτή μπορεί να δημιουργήσει προηγούμενο, όσον αφορά τον καθορισμό φορολογικών συντελεστών στα κράτη μέλη που παράγουν και οίνο και ζύθο, και το ζήτημα αυτό δεν ανακύπτει εν προκειμένω και, επομένως, δεν μπορεί να λυθεί οριστικά. Συμφωνώ με το γενικό εισαγγελέα Reischl ότι τα επιχειρήματα της Επιτροπής υπέρ του ότι πρέπει να επιτρέπεται η υψηλότερη φορολογία του ζύθου από τη φορολογία του οίνου στις χώρες αυτές είναι ισχυρά, εν μέρει υπό το φως της νομολογίας του Δικαστηρίου που παραθέτει η Επιτροπή. Από πλευράς ανταγωνισμού ως προς τις τιμές, ζήτημα το οποίο, όπως είπα προηγουμένως, θεωρώ σημαντικό για την εφαρμογή της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95, προσθέτω ότι, κατά τη γνώμη μου, η υψηλότερη φορολογία του ζύθου δεν προστατεύει έμμεσα την παραγωγή οίνου, εφόσον η τιμή του ζύθου μαζί με το φόρο δεν είναι υψηλότερη από την τιμή των ανταγωνιστικών οίνων. Αν η τιμή του ζύθου καταστεί σημαντικά υψηλότερη της τιμής των αντίστοιχων οίνων, λόγω της σχετικής φορολογίας, δεν αποκλείω εκ των προτέρων το ότι μπορεί να υπάρχει παράβαση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95. Πάντως, νομίζω ότι για την οριστική κρίση πρέπει να ληφθεί υπόψη και η εξέλιξη του όγκου της εγχώριας παραγωγής ζύθου και των εισαγωγών ζύθου στις συγκεκριμένες χώρες. Βεβαίως, η νομική αβεβαιότητα ενισχύει την ανάγκη οριστικού καθορισμού της σχέσεως μεταξύ φορολογίας οίνου και ζύθου για όλα τα κράτη μέλη μέσω εναρμονίσεως των νομοθεσιών. Ιδίως με τη χρησιμοποίηση της τιμής ως κατάλληλου κριτηρίου νομίζω ότι καταρχήν η συμμετρική εφαρμογή της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95 ως προς τις χώρες που παράγουν κυρίως ζύθο και τις χώρες που παράγουν κυρίως οίνο δεν οδηγεί, για τους λόγους που ανέφερα, σε ανεπιτρεπτες για την Κοινότητα συνέπειες. Θεωρώ, συνεπώς, ότι το πρόβλημα της κατάλληλης σχέσης φορολογίας μεταξύ οίνου και ζύθου πρέπει να λυθεί βάσει συγκρίσεως της φορολογικής

επιβαρύνσεως, διαφορετικής από την παραπάνω.

2.6. Η προστατευτική τάση

Τα στοιχεία που έγιναν γνωστά μετά την ανάπτυξη των συμπληρωματικών προτάσεων του γενικού εισαγγελέα Reischl επιδεικνύουν σαφώς την ύπαρξη της προστατευτικής τάσεως που δέχτηκε το Δικαστήριο στη σκέψη 24 της παρεμπιπτούσας απόφασέας του. Βάσει των άρθρων 169 και 171 της συνθήκης, όπως ερμηνεύονται στη νομολογία του Δικαστηρίου που αναφέρεται παραπάνω, για την εφαρμογή του εν λόγω κριτηρίου ενδιαφέρει ο τρόπος, κατά τον οποίο εξελίχθηκε η σχέση φορολογίας μεταξύ οίνου και ζύθου στο Ηνωμένο Βασίλειο μεταξύ της ημερομηνίας προσχωρήσεως και της ημερομηνίας της ασκήσεως της προσφυγής.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία που προσκόμισε η Επιτροπή και δεν αμφισβήτησε το Ηνωμένο Βασίλειο, όσον αφορά την προστατευτική τάση κατά την κρίσιμη περίοδο από το 1973 ως το 1978, η σχέση φορολογίας μεταξύ οίνου και ζύθου αυξήθηκε από 1 : 3,2 που ήταν την 1η Ιανουαρίου 1974 σε 1 : 4,2 στις 27 Μαρτίου 1974 και σε 1 : 5,6 στις 16 Απριλίου 1975. Την 1η Ιουλίου 1977 η σχέση φορολογίας άρχισε να μειώνεται ελαφρά σε 1 : 5,3, που αποτελεί εν προκειμένω την κρίσιμη σχέση φορολογίας. Από τα στοιχεία ως προς την

κατανάλωση που προσκόμισε η Επιτροπή προκύπτει σαφώς ότι, μετά την αύξηση του φόρου καταναλώσεως κατά το 1975, παρατηρήθηκε μείωση της κατά κεφαλή καταναλώσεως οίνου. Η σχέση μεταξύ της αυξήσεως του φόρου καταναλώσεως και της κατά κεφαλή καταναλώσεως αποδεικνύεται πάντως σαφέστερα από τα στοιχεία σχετικά με τις εξελίξεις που επήλθαν μετά το 1978. Το 1980 η σχέση φορολογίας μεταξύ ζύθου και οίνου μειώθηκε σε 1 : 4,9 και το 1981 σε 1 : 4,2, δηλαδή στο επίπεδο του 1974. Κατά τον ίδιο χρόνο η κατά κεφαλή κατανάλωση οίνου αυξήθηκε αισθητά (από 5,41 λίτρα κατά κεφαλή το 1977 σε 7,8 λίτρα κατά κεφαλή το 1981), ενώ η κατανάλωση ζύθου μειώθηκε μεταξύ 1979 και 1981, για πρώτη φορά από το 1972, από 122,1 λίτρα σε 111,5 λίτρα κατά κεφαλή. Το Ηνωμένο Βασίλειο επιδεικνύει την εξέλιξη αυτή με τα δικά του στοιχεία. Επίσης αναγνωρίζει τη σχέση μεταξύ φορολογικής επιβαρύνσεως και καταναλώσεως, στην έκθεσή του δε, της 1ης Δεκεμβρίου 1981, καθώς και κατά την πλέον πρόσφατη συνεδρίαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση αυτή, ισχυρίστηκε, με βάση την εξέλιξη μετά το 1978, ότι η προστατευτική τάση που δέχτηκε το Δικαστήριο με την παρεμπίπτουσα απόφαση είχε πλέον τελείως εξαλειφθεί. Εκτός του ότι το συμπέρασμα αυτό δεν ευσταθεί σε σύγκριση με τη σχέση φορολογίας που υπήρχε την 1η Ιανουαρίου 1974, παρατήρησα ήδη ότι, για να διαπιστωθεί αν υπάρχει προστατευτική τάση, ενδιαφέρουν εν προκειμένω μόνο οι εξελίξεις μεταξύ 1973 και 1978. Η ύπαρξη προστατευτικής τάσεως κατά την περίοδο αυτή επιδεικνύεται και από την παραπάνω έκθεση του Ηνωμένου Βασιλείου.

Στις παρατηρήσεις αυτές θα προσθέσω επιπλέον ότι η ύπαρξη προστατευτικής τάσεως κατά την κρίσιμη περίοδο μπορεί πράγματι να αποτελεί σημαντική ένδειξη, όσον αφορά ενδεχόμενη παράδοση της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95, πλην όμως η ένδειξη αυτή δεν είναι αυτή καθαυτή αποφασιστική για την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως. Αντιθέτως, το ζήτημα είναι

τελικά αν, κατά το χρόνο που ενδιαφέρει για τη διαπίστωση ενδεχόμενης παραβίασης της συνθήκης, η φορολογική επιβάρυνση επί των εισαγόμενων προϊόντων είναι τόσο πολύ υψηλότερη από τη φορολογική επιβάρυνση επί των υποκατάστατων εγχώριων προϊόντων ώστε να πρέπει να γίνει δεκτό ότι η φορολογία επί των εισαγόμενων προϊόντων προστατεύει έμμεσα την εγχώρια παραγωγή των υποκατάστατων προϊόντων. Το συμπέρασμα ως προς το τελευταίο αυτό σημείο μπορεί δεδαιώς να επιβεβαιωθεί από τη σύγχρονη αύξηση κατά την ίδια περίοδο της διαφοράς στη φορολογική επιβάρυνση.

3. Τελικές παρατηρήσεις και συμπέρασμα

3.1. Χαρακτηριστικά της σχέσης ανταγωνισμού μεταξύ οίνου και ζύθου

Όσον αφορά τους φθηνούς οίνους που ενδιαφέρουν από πλευράς ανταγωνισμού, συμφωνώ με την Επιτροπή και με το γενικό εισαγγελέα Reischl ότι οι διαφορές ως προς τις μεθόδους παρασκευής οίνου και ζύθου δεν έχουν τελικά μεγάλη σημασία. Πρώτον, οι διαφορές ως προς το κόστος παραγωγής, εκφράζονται, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σε διαφορές ως προς τις τιμές, έτσι ώστε με τη χρησιμοποίηση του κριτηρίου της τιμής λαμβάνονται αυτόματα υπόψη κατά τη σύγκριση της φορολογικής επιβαρύνσεως. Δεύτερο, οι καταλληλότεροι από πλευράς συγκρίσεως φθινοί οίνοι και ο ζύθος παράγονται συνήθως με ευρείας κλίμακας διαδικασίες παραγωγής όπως παρατήρησαν ήδη η Επιτροπή και ο γενικός εισαγγελέας Reischl.

Οι μεγάλες διαφορές ως προς τη διάρθρωση των αγορών οίνου και ζύθου δεν νομίζω ότι εμποδίζουν τελικά την ακριβή σύγκριση των φορολογικών επιβαρύνσεων. Από αυτό ακριβώς το γεγονός ότι δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 97 προκύπτει ότι κατά την εφαρ-

μογή της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95 μπορεί να μην εφαρμοστούν μέσοι φορολογικοί συντελεστές σε όλους τους εισαγόμενους οίνους. Από το στόχο της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95 σε συνδυασμό με τη γενική οικονομία της συνθήκης συνάγεται πράγματι ότι η απόδειξη σαφούς υπάρξεως περιορισμού του ανταγωνισμού, όσον αφορά εισαγόμενα προϊόντα που χωριστά ή στο σύνολό τους αντιπροσωπεύουν σημαντικό τμήμα της σχετικής αγοράς, αρκεί για να συντρέχει παράβαση της εν λόγω διατάξεως. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία που προσκόμισε το ίδιο το Ηνωμένο Βασίλειο, υπάρχει σημαντικό τμήμα της αγοράς ήδη από το γεγονός ότι ο οίνος πωλείται σε υπεραγορές και σε άλλα καταστήματα λιανικής πωλήσεως που πωλούν οίνο και ζύθο, ενώ το τμήμα που αντιπροσωπεύουν οι φθινοί οίνοι στο σύνολο της αγοράς οίνου μπορεί να υπολογιστεί σε ποσοστό 20 % τουλάχιστο, όπως προκύπτει από τα στοιχεία που προσκόμισαν οι δύο διάδικοι κατά τη διάρκεια της δίκης και η ιταλική κυβέρνηση. Όπως ήδη ανέφερα, ένα τμήμα της αγοράς από 5 % ως 10 % θα ήταν αρκετό κατά τη γνώμη μου.

Τέλος, τα στοιχεία που προσκομίστηκαν σχετικά με τις τιμές και την κατανάλωση οίνου και ζύθου επιβεβαιώνουν ότι στο πλαίσιο της σχέσης ανταγωνισμού μεταξύ οίνου και ζύθου η σχέση των τιμών και ο φόρος που περιλαμβάνεται στις τιμές αυτές επηρεάζουν τον καταναλωτή, όπως μπορεί να αποδειχτεί σαφώς και όπως αναγνώρισε επίσης το Ηνωμένο Βασίλειο.

Νομίζω λοιπόν ότι η αβεβαιότητα όσον αφορά τη σχέση ανταγωνισμού μεταξύ οίνου και ζύθου, στην οποία αναφέρθηκε το Δικαστήριο στη σκέψη 24 της παρεμπιπτούσας, αποφάσεως, μπορεί πλέον να θεωρηθεί ότι έχει εξαλειφθεί κατά τρόπο ικανοποιητικό.

3.2. Οι έννομες συνέπειες από το συμπέρασμα ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παράβασε τη συνθήκη

Όπως συμβαίνει, λόγω χάρη, συχνά με τις αποφάσεις του Δικαστηρίου επί παραβάσεων του άρθρου 30 της συνθήκης ΕΟΚ, δεν μπορούν να προσδιοριστούν επακριβώς εν προκειμένω οι έννομες συνέπειες που συνεπάγεται δύναμι του άρθρου 171 της συνθήκης ενδεχόμενη απόφαση κατά του Ηνωμένου Βασιλείου. Από τη σκοπιά αυτή υπάρχει δεσφαιώς μεγαλύτερο πεδίο αβεβαιότητας, όσον αφορά ενδεχόμενη απόφαση επί της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 95 από απόφαση επί της πρώτης παραγράφου του άρθρου αυτού. Εν πάση περιπτώσει, στην προκειμένη περίπτωση είναι δέβαιο, κατά τη γνώμη μου, ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν μπορεί, μετά την έκδοση αποφάσεως εις βάρος του, να επανέλθει σε προστατευτικές τάσεις κατά την περαιτέρω εξέλιξη της σχέσεως φορολογίας. Νομίζω ότι από αυτό και μόνο προκύπτει σαφώς ότι η Επιτροπή διατηρεί έννομο συμφέρον στην εκδίκαση της προσφυγής, έστω και αν αντιστράφηκε η τάση στο Ηνωμένο Βασίλειο μεταξύ 1977 και 1981. Σχετικά παραπέμπω στη λεπτομερή ανάπτυξη του θέματος του εννόμου συμφέροντος που περιέχεται στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Lagrange στην προαναφερθείσα υπόθεση 7/61.

Πάντως, κατά τη γνώμη μου, πρέπει επίσης να γίνει δεκτό ότι, όπως προκύπτει από τη γενική πείρα όσον αφορά το μηχανισμό του ανταγωνισμού και από τα στοιχεία που προσκόμισαν οι διάδικοι, εξακολουθεί να υπάρχει έμμεση προστασία της παραγωγής ζύθου, τουλάχιστον όσο η φορολογική επιβάρυνση επί των αντίστοιχων φθινοών οίνων, όπως υπολογίστηκε με κριτήριο την τιμή χωρίς φόρους, παραμένει κατά 30 % τουλάχιστο υψηλότερη από τη φορολογική επιβάρυνση επί του ζύθου. Κατά την άπο-

ψη μου μάλιστα δεν αποκλείεται ότι, ακόμα και αν είναι μικρότερη η διαφορά ως προς τη φορολογική επιβάρυνση, μπορεί και πάλι να υπάρχει έμμεση προστασία του ζύθου, αυτό όμως θα πρέπει να αποδειχτεί με περισσότερες αποδείξεις από αυτές που προσκομίστηκαν εν προκειμένω μέχρι στιγμής.

Κατά το μέρος που ο υπερβάλλον φόρος θα μετακυλιστεί στον καταναλωτή, η απαίτηση να επιστραφεί, όπως φοβάται το Ηνωμένο Βασίλειο φαίνεται ότι αποκλείεται εν προκειμένω, δεδομένου ότι το Δικαστήριο απέκλεισε αυτή τη δυνατότητα με την απόφαση στην υπόθεση *Just*, 68/79, *Jurispr.* 1980, σ. 501.

3.3. Συμπέρασμα

Συμπεραίνοντας, προτείνω στο Δικαστήριο να κρίνει, σύμφωνα με την προσφυγή της Επιτροπής, ότι το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και Βόρειας Ιρλανδίας παρέθε τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 95, δεύτερη παράγραφος, της συνθήκης για τους παραπάνω λόγους. Όσον αφορά τα δικαστικά έξοδα, το γεγονός ότι η Επιτροπή προσκόμισε όλα τα αναγκαία για την εκδίκαση της προσφυγής της στοιχεία μόνο αφού το ζήτησε επανειλημμένα το Δικαστήριο αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, εξαιρετικό λόγο κατά την έννοια του άρθρου 69, παράγραφος 3, του κανονισμού διαδικασίας, ώστε το Ηνωμένο Βασίλειο να καταδικαστεί μόνο στα δικά του δικαστικά έξοδα.